

PARTIZÁNHÁBORÚ EURÓPÁBAN 1939—1945

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 1973. 337 p.)

Régi adósságot törlesztett a Zrínyi Katonai Kiadó Heinz Kühnrich könyvének magyar nyelvű közreadásával.

A szerző nagy érdeme, hogy a nemzetközi irodalomban *elsőként* kísérelte meg, hogy marxista összefoglalást adjon a második világháború antifasiszta ellenállásáról. Összegezte az egyes országok kutatási eredményeit e tárgyban, értékelést adott a téma marxista és polgári irodalmáról egyaránt, feltárta az ellenállási mozgalommal kapcsolatos reakciós értékelések, megállapítások indítókait és magyarázatát. A rendkívül széles körű és gazdag anyaggyűjtés alapján Kühnrich megkísérelte, hogy levonja azokat az általános következtetéseket, melyek a második világháború folyamán a különböző országokban, területeken kibontakozott antifasiszta ellenállás és partizánharc tapasztalataiból fakadnak. Ennek során igen értékes megállapításokat fogalmazott meg az ellenállási mozgalom általános és specifikus vonásairól, a belőlük eredő elvi és politikai mozgatókról és tanulságokról. Elméleti következtetései kétségkívül hasznos útmutatásul szolgálhatnak a további eredményes kutatásokhoz, az egyes nemzetek antifasiszta harca történetének mélyebb elemzéséhez és ezáltal az antifasiszta mozgalom nemzetközi, egyetemes ismérveinek és összefüggéseinek gazdagításához.

A szerző példamutató vonása a *tárnyilagosság*. Amikor például megállapítja a partizánmozgalomról szóló imperialista irodalom, benne a volt náci vezérek memoárjainak történelemhamisítói szerepét, azt, hogy ez az egész irodalom a jelenkori imperialista lélektani hadviselés szolgálatában áll, leszögezi azt is, hogy: „Hiba lenne azonban, ha az imperialista történészek munkáit csak abból a szempontból néznénk, hogy hamisításaikkal és torzításaikkal vitatkozunk. Akarva vagy akaratlanul bennük is akadnak tények és információk, különösen a fasisztáknak a partizánok elleni harci taktikájára és a partizánháború hatóságára vonatkozóan; találhatóak ben-

nük olyan értékelések, amelyeket a marxista—leninista történettudomány fel tud használni.”

Kühnrich a második világháború antifasiszta ellenállási mozgalomának fejlődéstörténetét három általános tényező függvényében vizsgálja:

- a) a hadiesemények lefolyása a második világháborúban döntő jelentőségű szovjet—német arcvonalon,
- b) az erőviszonyok alakulása a megszállt országokban,
- c) a háború lefolyása Nyugaton.

Ezek vizsgálata alapján az európai ellenállási mozgalomban az alábbi időszakokat különbözteti meg:

1. A második világháború kezdetétől a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadásáig terjedő időszakot.

2. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának kezdetétől 1941. június 22-től a Vörös Hadseregnek 1943 elején, a volgai csatában aratott győzelmével a háborúban bekövetkező fordulatig terjedő időszakot.

3. Az 1943 tavaszától és nyaratól 1945 május 8-ig, az európai háború befejezéséig terjedő időszakot.

Ezen általános periodizáció mellett a szerző magától értetődőnek ítéli, hogy olyan munkákban, amelyek az egyes országok ellenállási mozgalmát és partizánháborúját tárgyalják, ezen országok konkrét feltételeinek megfelelő periodizációt alkalmaznak. Könyvében Kühnrich az ellenállási mozgalom legáltalánosabb elfogadott időrendi tagolását fogadta el, így az ellenállás eseményeivel négy részben foglalkozott:

1. az ellenállási mozgalom a Szovjetunió elleni fasiszta támadásig,
2. a partizánháború a Szovjetunió elleni támadás után,
3. a partizánháború 1942-ben,
4. a partizánháború a háború utolsó éveiben.

E fejezetekben áttekintést ad a szerző az egyes európai országokban végbemenő antifasiszta mozgalomról, általában és konkrétan. A magyarországi

vonatkozásokkal az eseménytörténeti tagolás negyedik részében foglalkozik, illetve „a partizánmozgalom nemzetközi jellege” címet viselő fejezetben.

Külön figyelmet érdemel a könyv első fejezete, amelyet a szerző „A második világháború alatti partizánmozgalom jellege” tárgyalásának szentel. Visszatekint a partizánháború mint társadalmi jelenség történelmi múltjára és XX. századi sajátosságaira. Megállapítja, hogy „a munkásosztálynak abból a történelmi hivatásából, hogy az egész nemzetet a szocializmus és a kommunizmus útjára vezesse, szükségszerűen fakad a nép fegyveres harcában, a partizánháborúban, mint e harc egyik formájában betöltött szerepe is. Az a különösen a második világháborúban megmutatkozó tény, hogy a munkásosztály, marxista—leninista pártjával az élén, a partizánmozgalom magvává, politikai és szervezeti vezetőjévé lett, ezért nem véletlen jelenség, hanem társadalmi törvényszerűségek hatásának, valamint annak kifejeződése, hogy a világméretű nemzeti felszabadító mozgalom szorosan összefonódott a munkásosztály forradalmi harcával.”

A szerző felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a partizánháború, mint harci forma, ma sem vesztett jelentőségéből, még a nemzetközi erőviszonyok jelenlegi feltételei között sem és akkor sem, ha figyelembe vesszük, hogy a haditechnikában forradalmi változások történtek.

Kühnrich idézi Lenint, aki a partizánháború lényegét jellemezve leszögezte, hogy „a partizánakció nem boszú, hanem katonai tevékenység”. Minden partizánmozgalom ismérve a főmegjelleg, nagy néptömegek önkéntes és aktív részvétele egy igazságos háborúban. Ott alakul ki általában, ahol a háborút folytató erők és társadalmi osztályok — függetlenül attól, hogy külső vagy belső ellenség elleni harcról van-e szó — még nem elég erősek az általános felkelésre vagy a reguláris háborúra. A szerző hangsúlyozza, hogy a partizánháború — tisztán katonailag nézve — alapjában véve „kisháború”, az ellenség mögöttes területén folytatott harc egyik formája még akkor is, ha időben nincs összehangolva a reguláris hadseregek tevékenységével, vagy nem azok támogatása érdekében folytatják. De figyelmeztet,

hogy mégsem lehet minden kisháborút partizánháborúnak nevezni, csak az igazságos célokért folytatott harcot illeti meg a marxista—leninista értelemben ez a kifejezés, mivel a partizánmozgalom jellegének, formáinak és célkitűzéseinek vizsgálata során is mindenkor a háború jellegéből, osztálytartalmából kell kiindulni. Kühnrich hangsúlyozza, hogy ebből következően a második világháború alatti ellenállási és partizánmozgalom annak a harcnak volt a folytatása, amelyet valamennyi nemzet haladó erői már 1939 előtt vívtak a fasiszmus és a háború ellen, ugyanakkor ez az ellenállás része volt annak az évszázados küzdelemnek is, amelyet a haladó, demokratikus erők folytattak az osztályellenesség, a reakció és az elnyomás ellen.

Az egyes nemzetek ellenállási mozgalmának bemutatásánál a szerző messzemenően figyelembe vette azt a körülményt, hogy a második világháború alatt a harc formái és módszerei elsősorban a népi ellenállás erejétől, az országon belüli és kívüli erőviszonyoktól és mindenekelőtt attól függtek, hogyan alakult a háború menete az arcvonalakon, de különösen a szovjet—német arcvonalon. Ugyancsak az elvi következtetéseket összefoglaló első fejezetben fogalmazza meg a szerző az ellenállási mozgalom általános célkitűzéseit, jellemző vonásait, alapvető módszereit és harci formáit. Hangsúlyozza, hogy a partizánmozgalom fő feladata és célja az volt, hogy megsemmisítse a fasiszta megszállókat és hazai kiszolgálóikat, visszaszerezze a nemzeti függetlenséget. E harc élvonalában a munkásosztály, annak marxista—leninista pártja haladt, amely kifejezve a társadalom haladó erőinek érdekeit, maga köré tudta tömöríteni a demokratikus erőket a fasiszták elleni küzdelemben. Az ellenállási mozgalom és a népek fegyveres harca nagymértékben hozzájárult a második világháború kimeneteléhez, a fasiszta Németország teljes katonai és politikai vereségéhez.

Összegezve: Heinz Kühnrich könyve értékes hozzájárulás az antifasiszta ellenállás egyetemes történetének feltárásához. Sajnálatos, hogy a Kiadó megfosztotta a téma iránt érdeklődőket az eredeti német kiadásban megtalálható függeléktől, (kb. 200 oldalnyi anyag!) melyben a szerző:

1. értékes statisztikai áttekintést ad az egyes országokban folytatott partizánharc eredményességéről, a harc formáinak, módszereinek az egyes évek (hónapok) szerinti változása alapján.

Tájékoztatót az egyes országokban működő partizáncsoportok létszámáról, a partizáncsoportokban részt vevő kommunisták számáról,

2. közli a partizánmozgalom néhány igen fontos dokumentumának a szövegét (pl. az SZKP KB és a Szovjetunió Hadügyi Népbiztossága 1941. június 29-i direktíváját, a Lengyel Népi Gárda Főparancsnokságának 1942. május 15-i, továbbá más kommunista pártok központi bizottságainak direktíváit a partizánharc megszervezéséről);

3. közöl számos fasiszta dokumentumot (pl. a Wehrmacht Vezérkarának utasítását 1941. május 13-i keltezéssel, mely a Barbarossa hadművelet végrehajtási utasításához kapcsolódott, a hadseregfőparancsnokság 1941. szeptember 5-i utasítását a szovjet és más partizánmozgalom elleni harcról stb.);

4. tájékoztatást ad a második világháború és az antifasiszta ellenállási mozgalom történetének fontosabb eseményeiről;

5. összefoglaló bibliográfia található végül a Függelékben az európai ellenállás és partizánmozgalom általános elvi és gyakorlati kérdéseiről, az egyes országok kutatási eredményeiről 1964–1965-tel bezáróan.

Tekintettel arra, hogy a kötetben megszámlálhatatlanul sok név és helység szerepel, nem lett volna haszontalan követni a szerző precizitását és kiadni a helység- és névmutatót is, ez-

által megkönnyíteni a téma iránt érdeklődők tájékozódását.

Végezetül szólni kell a kötet *magyar vonatkozásairól*. Az értékes könyv előszavát a Magyar Partizán Szövetség részéről Vágó Ernő ezredes írta. Ebben javasolta, hogy „a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom kérdései iránt érdeklődő olvasó figyelmét... fel kell hívni néhány olyan könyvre, amelyek ezzel a témakörrel foglalkoznak. Szükség van erre azért is, mert a szerző által felhasznált irodalom nagy részét a hatvanas évek elején megjelent cikkek és tanulmányok teszik ki, azóta pedig történelemszinkron a magyar antifasiszta ellenállás kutatása és a kutatási eredmények publikálása terén figyelemre méltó eredményeket értek el.”

Nagy kár, hogy a Kiadó ezt a javaslatot nem vette figyelembe. Kiadóí-szerkesztői megjegyzés, vagy csillag alatt valóban közölni kellett volna az 1964 után — és nagy részt éppen a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában — megjelent munkákat, dokumentumkötetet, monográfiákat, visszaemlékezés-gyűjteményeket, és ezáltal kiegészíteni Heinz Kühnrich valóban kézikönyvként alkalmazható munkájának meglehetősen szegényes és hézagos magyar vonatkozásait. Ez a Kiadó jogában állt, hiszen a magyar fordítást az 1965-ös német kiadás alig bővíteti 1968-as német kiadásából készítették. Nyilván a szerző is szívesen vette volna könyve magyar nyelvű közreadásának közelebb hozását és hasznosabbá tételét a magyar olvasók számára.

Godó Ágnes

B. NAGY MARGIT

VÁRAK, KASTÉLYOK, UDVARHÁZAK, AHOGY A RÉGIEK LÁTTÁK

(XVII—XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak)

(Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 1973. 410 p., 165 kép.)

B. Nagy Margit, a művészettörténet neves romániai kutatója, eddig közöletlen, magyar nyelvű, XVII—XVIII. századi várléltárak közreadásával rajzol képet az erdélyi várak életéről. A könyv négy nagyobb egységre bontható: I. Bevezetés, II. Forrásközlés, III. Apparátus, IV. Fényképes mellékletek.

I. A bevezető részben B. Nagy Margit felvázolja az erdélyi várak, kastélyok és egyéb erődített objektumok fejlődésének fontosabb mozzanatait. Általában megismertet a bennük zajló élet körülményeivel. Itt található még a hadtörténet számára oly fontos rész: a várépítészet történeti fejlődésének